

IMENOVANI ENTITETI U PREDMETNOM OZNAČIVANJU : LCSH I NUOVO SOGGETTARIO

NAMED ENTITIES IN SUBJECT INDEXING

Ana Vukadin

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
avukadin@nsk.hr

UDK / UDC 025.4

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 10. 1. 2014.

Sažetak

U tekstu se analizira odnos autoriziranih predmetnih podataka i podataka imena vezano uz načelo o jednoj i jedinstvenoj odrednici. Prepoznaju se dvije težnje: sve veća integracija nadzora nad autoriziranim podacima imena i predmeta te njegovo razdvajanje od leksičkog nadzora. Istražuje se prisutnost ovih težnji u priručnicima predmetnih sustava *Library of Congress Subject Headings* (LCSH) i *Nuovo soggettario*. Navedeni sustavi odabrani su kako bi se kroz njihov pristup imenovanim entitetima dodatno istražila veza s kataložnim pravilnicima RDA i REICAT, nastalima pod utjecajem integrirajućih bibliografskih modela FRBR obitelji.

Ključne riječi: autorizirani podaci imena, autorizirani podaci predmeta, predmetno označivanje, LCSH, Nuovo soggettario

Summary

The paper aims to examine the relationship between name and subject authority records with respect to the uniform heading principle. Two main tendencies are identified: the growing integration of authority control and its separation from vocabulary

control. The presence of these tendencies is explored in the manuals of two subject indexing systems, *Library of Congress Subject Headings* (LCSH) and *Nuovo soggettario* (NS) developed by the National Central Library of Florence, through their approaches to named entities. The choice of the two analyzed indexing systems was based on their connection to the recently developed cataloguing codes, RDA and REI-CAT, both greatly influenced by the FRBR family of bibliographic models.

Keywords: authority control, subject indexing, LCSH, Nuovo soggettario, FRBR

Uvod

Predmetni podaci pružaju informaciju o konceptualnom sadržaju djela, a njihovim strukturiranjem omogućuje se okupljanje djela slične tematike i istraživanje pojedinih područja znanja. Važnost predmetnih podataka u organizaciji informacija prepoznata je i u ideji univerzalnoga bibliografskoga nadzora, no naponi oko standardiziranja postupaka predmetnog označivanja zaostajali su za sličnim naporima na području bibliografskog opisa ili nadzora nad autoriziranim podacima imena.¹ Glavni je razlog to što su se predmetni podaci teško mogli uklopiti u paradigmu jedne i jedinstvene odrednice, na kojoj počiva ideja univerzalnoga bibliografskoga nadzora sažeta u Pariškim načelima.² Ova paradigma pretpostavlja da je svaki bibliografski entitet od interesa za korisnika predstavljen jednim usvojenim nazivom (odrednicom), ustanovljenim u bibliografskom središtu zemlje njegova porijekla, a u tom će ga obliku preuzimati katalogi i bibliografije drugih središta u sklopu međunarodne razmjene bibliografskih podataka. No kulturološki razlozi, ponajprije različiti jezici, pisma i tradicije katalogiziranja, u praksi su predstavljali poteškoće čak i u slučaju entiteta kod kojih se ovako izraženo načelo jedinstvenosti naizgled može jednostavno primijeniti, poput imena autora.³ Stoga ne treba napominjati s kakvim bi se poteškoćama susreo pokušaj uniformiranja pred-

¹ Naziv "nadzor nad autoriziranim podacima imena" u tekstu se koristi kao istoznačnica engleskog naziva *name authority control* i odnosi se prvenstveno na entitete koji mogu biti autori djela (osobe, korporativna tijela, sastanci) te na jedinstvene stvarne naslove i autorsko/naslovne odrednice. Naziv "nadzor nad autoriziranim predmetnim podacima" koristi se kao istoznačnica engleskog *subject authority control*.

² Usp. Verona, Eva. Međunarodna načela katalogizacije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 7, 3/4(1961), 161, 172-173.

³ Usp. Statement of principles : adopted at the International conference on cataloguing principles, Paris, October, 1961 / annotated edition with commentary and examples by Eva Verona. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971. Str. 9-11.

metnih oznaka, na čije oblikovanje, sintaksu, semantiku i izbor pri indeksiranju utječe niz društvenih, kulturnih, povijesnih i jezičnih okolnosti značajnih za određenu sredinu.⁴

Različite sredine razvile su stoga i različite predmetne sustave. Odvojeni nadzor nad autoriziranim oblicima imena i predmeta često je dovodio do dvojbi treba li pojedine nazive oblikovati prema pravilima deskriptivne katalogizacije ili predmetnog sustava te kako ih kodirati u računalnom formatu (korporativno tijelo, geografsko ime, opći pojam itd.) i u kojem logičko-sintaktičkom kontekstu primjenjivati u predmetnoj oznaci. Obično su posrijedi bili slučajevi preklapanja geografskog i administrativnog značenja naziva (*Splitsko-dalmatinska županija*), upotreba istog naziva za ustanovu i objekt u kojemu je smještena (*Samostan Male braće (Dubrovnik)*) ili imenovani objekti (*Apoksiomen*).

Tehnološki razvoj, prije svega razvoj interneta, bitno su promijenili okruženje u kojemu se stvaraju, razmjenjuju i pretražuju informacije te doveli do mogućnosti nadzora koje nisu utemeljene na leksičkom oblikovanju pristupnica. Mogućnost da se okupljanje i povezivanje informacijskih izvora provodi na globalnoj razini uz znatnu prilagodljivost u odabiru oblika, jezika ili pisma pojmova za pretraživanje od velike je važnosti za organizaciju i pretraživanje informacija prema predmetu i svakako zaslužuje iscrpna istraživanja s tog stajališta.

Ovaj rad pokušat će istražiti koliko nove težnje vezane uz normativni nadzor, posebice odnos autoriziranih imena i predmetnih podataka, odražavaju u dvama predmetnim sustavima: *Library of Congress Subject Headings* (LCSH) i *Nuovo Soggettario*. LCSH je odabran jer je riječ o *de facto* međunarodnom predmetnom sustavu s globalnim utjecajem na praksu predmetnog označivanja, dok je talijanski *Nuovo Soggettario* (2006.) primjer sustava koji je nastao metodičkom analizom i elaboracijom glavnih teorijskih postavki bibliografske organizacije i organizacije znanja, vodeći računa o suvremenom informacijskom okruženju. U kontekstu oblikovanja pristupnica i predmetnih nizova, istražiti će se i povezanost ovih sustava s novim kataložnim pravilnicima, talijanskim *Regole italiane di catalogazione* (REICAT, 2009.) i angloameričkim *RDA : Resource Description & Access* (2010.), objavljenima pod utjecajem teorijskih modela FRBR obitelji, koji su posebice usmjereni integraciji deskriptivnih i predmetnih podataka.

⁴ Usp. npr, Berman, Sanford. *Prejudices and antipathies : a tract on the LC subject heads concerning people*. Jefferson, N. C. : McFarland, 1993.

1. Normativni nadzor od 1960-ih do 1990-ih: kratka usporedna povijest

Sekcija IFLA-e za klasifikaciju i predmetno označivanje osnovana je 1977. godine, isprva kao Sekcija za klasifikaciju (za usporedbu, Sekcija za katalogizaciju postoji od 1935.) i dugo se vremena više bavila primjenom postojećih sustava u knjižnicama, a manje njihovom teorijom ili standardizacijom.⁵ U *Smjernicama za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica (Guidelines for Authority and Reference Entries, GARE, 1984.)*, čija je svrha bila da služe kao okvir za autoriziranje i međunarodnu razmjenu podataka, autorizirane predmetne odrednice su izostavljene uz naknadno objašnjenje da je predmet dodatan problem lingvističke i konceptualne prirode te će se okupiti predmetni stručnjaci koji će uspostaviti općenito upotrebljiv sustav, neovisan o predmetnim sustavima koji se primjenjuju u pojedinoj zemlji ili u skupini knjižnica.⁶ Predmetne su odrednice, međutim, uvrštene kao tip odrednice (opći pojam) u priručnik za izradu preglednih zapisa u računalnom formatu *UNIMARC/Authorities* (1991.).⁷ Dvije godine kasnije, prilagodbom *GARE*-a objavljene su i prve smjernice za autoriziranje i razmjenu predmetnih podataka, *Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica (Guidelines for Subject Authority and Reference Entries, GSARE, 1993.)*. Ovaj pristup kojim se autorizirani predmetni podaci izdvajaju kao zasebna podskupina autoriziranih podataka, prevladat će sve do danas.

Prvi pokušaj da se struktura različitih predmetnih sustava svede na zajednički nazivnik i time olakša pristup predmetnim podacima na međunarodnoj razini, bio je IFLA-in dokument *Principles Underlying Subject Heading Languages* (1999.). Na temelju devet različitih predmetnih sustava iz deset zemalja, u dokumentu je opisano jedanaest glavnih načela oblikovanja i primjene predmetnih odrednica. Paradigma univerzalnoga bibliografskog nadzora posebice je iskazana u dvama načelima: načelu jedne i jedinstvene odrednice te načelu imenovanja. Prvo zahtijeva da svaki entitet u predmetnom sustavu bude

⁵ Mikić, Mira. Djelatnost triju međunarodnih organizacija, FID, IFLA i ISKO, na području predmetne obradbe. // Predmetna obradba : ishodišta i smjernice / uredile Jadranka Lasić-Lazić, Jelica Leščić, Jasna Petric. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1998. Str. 4.

⁶ Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999. Str. 7. *GARE* definira tri vrste odrednica: osobu, korporativno tijelo i jedinstveni stvarni naslov. Usp. Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1990. Str. 21.

⁷ Osim općeg pojma, dodane su i odrednice za imena obitelji i geografske nazive. Hrvatski je prijevod objavljen na temelju drugoga, prerađenog i proširenog izdanja izvornika. Usp. Priručnik za UNIMARC : format za pregledne zapise. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 111-112.

predstavljen jednom autoriziranom odrednicom, kako bi se olakšao nadzor sinonima i omogućilo okupljanje bibliografskih zapisa.⁸ Drugo načelo glasi da imena osoba, mjesta i korporativnih tijela te naslovi djela u predmetnom jeziku moraju biti oblikovani prema pravilima koja vrijede za autorske i naslovne odrednice u deskriptivnoj katalogizaciji.⁹

2. Normativni nadzor od 1990-ih do danas : promjena paradigme

Devedesete godine 20. stoljeća obilježava početak ubrzanog razvoja komunikacijskih tehnologija i interneta, koji će bitno promijeniti očekivanja vezana uz pretraživanje i prezentaciju informacija. World Wide Web i pozicioniranje Googlea kao vodećega mrežnog pretraživača pridonijeli su jačanju ideala univerzalne dostupnosti informacija s različitih područja i iz različitih izvora preko jednoga jednostavnog sučelja. No, u mrežnom okruženju ideal univerzalnosti više se ne temelji na jedinstvenosti i ujednačenosti, nego na decentralizaciji i dijeljenju, odnosno povezivanju različitih vrsta podataka iz različitih sredina i zajednica.¹⁰ U kontekstu koji zahtjeva za jedinstvenošću zamjenjuje pridruživanjem i interoperabilnošću, nastaju kooperativni projekti kao što su OpenWorldCat, Virtual International Authority File (VIAF) ili Europska knjižnica. Naglašava se potreba za jednostavnijom i ekonomičnijom katalogizacijskom praksom i ističe da se podaci iz knjižničnih kataloga, žele li biti značajni današnjim korisnicima, trebaju "osloboditi" ograničenja kataložnih zapisa u integriranim knjižničnim sustavima i ući u interakciju s drugim podacima na mreži.¹¹

U novom okruženju, normativni nadzor nije izgubio na važnosti. Naprotiv, sve intenzivnije povezivanje i suradnička upotreba podataka na globalnoj razini, kao i nastojanja oko eferberizacije kataloga, učinili su ga važnom i značajnom temom. Promijenila se, međutim, njegova paradigma u dvije važne točke.

⁸ Principles underlying subject heading languages (SHLs) / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München : K. G. Saur, 1999. Str. 2.

⁹ Isto.

¹⁰ Usp. On the record : report of the Library of Congress working group on the future of bibliographic control. January 9, 2008. Str. 1. Dostupno na: <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lwgc-ontherecord-jan08-final.pdf> [citirano: 17-01-2014].

¹¹ Usp. Dunsire, Gordon. Semantički web i ekspertni metapodaci : rastavi pa spoji. // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 140.

2.1 Integracija normativnog nadzora

Prvo, preispituje se tradicionalna podjela na deskriptivnu i sadržajnu katalogizaciju. Time se ujedno preispituje održivost nadzora nad imenima i predmetima kao odvojenih postupaka. Usklađivanje politike katalogizacije i indeksne politike pridonosi ekonomičnosti rada i unapređuje mogućnosti mapiranja, povezivanja i interoperabilnosti podataka. Formati i standardi namijenjeni semantičkoj organizaciji podataka na mreži, poput RDF-a ili tematskih mapa, prikazuju pomoću iste sintakse sve moguće vrste veza između pojedinih entiteta, pri čemu je formalno i strukturalno nevažna razlika između (konotativnih) pojmova i (denotativnih) imena. Težnja za integracijom deskriptivnog i sadržajnog vida uočljiva je u konceptualnim modelima FRBR obitelji, u *Izjavi o međunarodnim kataložnim načelima* nastaloj sa svrhom da zamijeni i proširi Pariška načela (*Statement of International Cataloguing Principles*, ICP, 2009.), kao i u kataložnom pravilniku RDA.

Glavni cilj konceptualnih modela FRBR obitelji, razvijenih pod pokroviteljstvom IFLA-e, bio je analizirati funkciju bibliografskih i autoriziranih podataka u suvremenom bibliografskom okruženju te pružiti temeljni teorijski okvir za razradu pravila ili implementaciju modela podataka koji će odgovarati današnjim zahtjevima. Prvi model pod nazivom *Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa* (*Functional Requirements for Bibliographic Records*, FRBR), objavljen je 1998. i bavio se funkcijama bibliografskih zapisa u kontekstu temeljnih korisničkih zahtjeva za pronalaženjem, identificiranjem i odabirom informacija te pristupanjem informacijama.¹² Model *Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka* (*Functional Requirements for Authority Records*, FRAD, 2009.) analizirao je autorizirane podatke, dok se model *Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka* (*Functional Requirements for Subject Authority Records*, FRSAD, 2010.) bavio autoriziranim predmetnim podacima, koji su u širem smislu obuhvaćali općenito standardizirane sustave za organizaciju znanja.¹³

Svim je modelima zajedničko da bibliografski univerzum promatraju iz perspektive koja nadilazi knjižničarsku zajednicu i usmjerena je suradnji sa srodnim ustanovama poput muzeja, arhiva, nakladnika itd. Nadalje, svi modeli

¹² Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 7, 11-12.

¹³ Engleski izrazi poput *subject data*, *subject cataloguing* obično se prevode kao “predmetni podaci” ili “predmetna katalogizacija”, premda je njihovim značenjem u pravilu obuhvaćena i klasifikacija.

imaju zajedničku metodologiju koja se sastoji od utvrđivanja temeljnih korisničkih zahtjeva, identificiranja temeljnih bibliografskih entiteta koji odgovaraju tim zahtjevima te definiranja entiteta, njihovih atributa (svojtava) i odnosa među njima u skladu s metodama modeliranja entiteta i veza (*E-R modeling*), koje se koriste za baze podataka. Najzad, u svim modelima se funkcija deskriptivnih i sadržajnih podataka razmatra unutar istoga teorijskog okvira, primjenom iste metodologije i uz nastojanje da se njihove definicije i odnosi usklade što je više moguće. Premda bi se iz naslova modela dalo zaključiti da je i dalje prisutno izdvajanje predmetnih kao posebne skupine autoriziranih podataka (što je do određene mjere uvjetovano spomenutom činjenicom da predmetni autorizirani podaci ovdje nastoje obuhvatiti i tezuruse, klasifikacije, taksonomije, čak i leksikografiju), u svom su temeljnom konceptu modeli usmjereni prema integraciji.

Daljnje usklađivanje očekuje se u objedinjenom izdanju, budući da se modeli u pojedinostima ipak razlikuju. Primjerice, FRAD definira predmet kao *atribut* djela, dok ga FRBR i FRSAD smatraju *odnosom* djela i nekog drugog entiteta (prema FRSAD-u, bilo koji entitet može biti *thema* odnosno predmet djela).¹⁴ No, u oba slučaja predmet djela je nešto što se ne može unaprijed definirati kao zaseban razlikovni entitet. Ako odgovor na pitanje što je predmet djela ovisi o pragmatičnom kontekstu i ne može se unaprijed zadati, tj. bilo koji entitet može biti predmet, tada ni normativni nadzor predmeta ne može biti postupak sam po sebi. Takvo mišljenje iznosi Tartaglia:

“Apsolutno ništa u obliku i značenju termina ne može unaprijed odrediti ulogu koju će taj termin igrati u određenom katalognom zapisu i slijedom toga u određenom indeksu, posebice ako proširimo područje s bibliografskog konteksta na druga katalogizacijska okruženja”.¹⁵

Proizvod normativnog nadzora je jedinstveni, autorizirani tj. standardizirani izraz koji može sudjelovati u različitim mrežama odnosa.¹⁶ Naziv svakog entiteta iz modela FRBR obitelji može biti autoriziran i iskorišten da bi označio predmet ili neku drugu informaciju.¹⁷ Kao što osoba ili korporativno tijelo mogu biti predmet

¹⁴ Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model / uredio Glenn E. Patton. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 36. Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka : konceptualni model / IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost predmetnih preglednih zapisa (FRSAR). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 18.

¹⁵ Tartaglia, Stefano. Authority control and subject indexing languages. // *Cataloging and classification quarterly* 39, 1/2(2004), 369-370.

¹⁶ Isto, 367.

¹⁷ Isto, 368-369.

djela, tako tzv. entiteti 3. skupine, u modelima FRBR obitelji definirani kao bibliografski entiteti koji služe kao predmet djela (pojam, objekt, događaj i mjesto), mogu služiti i u druge bibliografske svrhe osim izražavanja predmeta.¹⁸ Nazivi poput *Kazališni plakat*, *Modna fotografija* ili *Keramičko posuđe* mogu označivati i predmet i oblik/žanr/tehniku djela, što je važno znati u okruženju u kojemu su podaci iz različitih dokumentacijskih sredina (knjižnica, muzeja, arhiva, znanstvenih instituta itd.) povezani, umreženi i simultano dostupni. Podsjetimo i da pretraživanje prema deskriptivnim podacima može biti posebna strategija pretraživanja prema predmetu (autor koji se u svom djelu bavi nekom temom, vjerojatno se bavi istom ili sličnom temom i u drugim svojim djelima).¹⁹

Tartaglia smatra da postojanje jezika za predmetno označivanje ne zahtijeva niti implicira postojanje posebne vrste normativnog nadzora posvećenog isključivo predmetima, uključujući i složene predmete izražene predmetnim nizovima.²⁰ Umjesto toga, potreban je jedinstven i opći nadzor, bez kojega modeli FRBR obitelji ne mogu biti u potpunosti implementirani.²¹ To podrazumijeva zaseban leksički i semantički nadzor naziva koji će se moći koristiti u različite indeksne svrhe te zaseban nadzor (pomoću pravila) sintakse koja omogućuje njihovu eventualnu prekoordinaciju. Nazivi za označivanje predmeta djela mogu se, prema potrebi, birati iz tezaurusa (opći pojmovi) ili oblikovati prema pravilima deskriptivne katalogizacije (imena). *Nuovo soggettario* utjelovljuje ovo nastojanje.

Buizza ističe da vlastito ime entiteta, ako se rabi u predmetnom sustavu (u referencijalnom značenju), ima drugačiju vrijednost i funkciju od one koju to isto ime ima kao pristupnica u deskriptivnoj katalogizaciji (u denotativnom značenju).²² Tartaglia naglašava da su takva pitanja područje pragmatike, a ne autoriziranja.²³ Pitanje odnosa između entiteta i oblika naziva, međutim, može biti složeno i na razini autoriziranja. Primjerice, kako bi se primijenilo načelo imenovanja i izbjege dvostruke pristupnice za ustanove (korporativna tijela) i zgrade u kojima su te ustanove smještene (objekti), takve se zgrade u pravilu smatraju korporativnim

¹⁸ Isto, 369.

¹⁹ Hjørland, Birger. Information seeking and subject representation : an activity-theoretical approach to information science. Westport ; London : Greenwood Press, 1997. Str. 21.

²⁰ Tartaglia, Stefano. Nav. dj., 375.

²¹ Isto, 372.

²² Buizza, Pino. Indexing concepts and/or named entities. // J LIS.it 2, 2(2011). Dostupno na: <http://leo.cineca.it/index.php/jlis/article/view/4707/4568> [citirano: 22-01-2014].

²³ Tartaglia, Stefano. Nav. dj., 370.

tijelima.²⁴ Nasuprot tomu, zgrade koje nisu sjedišta ustanova smatraju se objektima i njihovi nazivi ne moraju slijediti pravila deskriptivne katalogizacije. Iz ovoga proizlazi nedosljednost u oblikovanju odrednica za istu klasu pojmova (zgrade), kao i upotreba istog oblika imena za dva različita entiteta, korporativno tijelo i objekt, što je u suprotnosti s načelom jedne i jedinstvene odrednice na kojemu se normativni nadzor temelji.

No, približavanje nadzora nad autoriziranim podacima imena i predmeta nije uvijek jednostrano obilježeno utjecajem deskriptivne katalogizacije. U upravljanju autoriziranim podacima imena, sve je prisutnija struktura tipična za tezaurese i druge sustave za organizaciju znanja, koja uključuje veze hijerarhije i srodnosti među pojmovima. Primjeri za to su *Union List of Authors' Names* (ULAN), normativne datoteke nekih nacionalnih knjižnica poput njemačke ili francuske, te dakako VIAF. I u FRSAD-u je obrazloženo da se taj model može primijeniti na sve vrste autoriziranih podataka, pri čemu se navode neki od gornjih primjera.²⁵

VIAF je baza podataka i mrežni servis pod ravnanjem OCLC-a (Online Computer Library Center), koji uspoređuje, pridružuje i povezuje autorizirane podatke, kao i njima pripadajuće bibliografske zapise iz različitih knjižnica.²⁶ Kao rezultat stvara se klaster zapis koji sadrži sve nacionalne, regionalne i druge inačice imena, bez odabira jedinstvenoga usvojenog oblika. Svrha je projekta smanjiti troškove i povećati učinkovitost normativnog nadzora na globalnoj razini. Jedan od ciljeva VIAF-a je i stvaranje blokova za izgradnju semantičkog weba, što se postiže nadziranjem inačica imena pomoću jedinstvenoga identifikacijskog broja zapisa, dok je korisnicima omogućeno pretraživanje po obliku, jeziku i pismu koji im najviše odgovaraju. Osim različitih oblika imena, svaki zapis prema potrebi sadrži i niz asocijativnih ili hijerarhijskih veza koje subjekt zapisa stavljaju u odnos s drugim podacima iz VIAF-ove baze: osobama, mjestima, korporativnim tijelima itd.

²⁴ Usp. H 1334 : Buildings and other structures. // Subject Headings Manual / Library of Congress. Cataloging policy and support office. Washington, D.C. : Library of Congress, Cataloging distribution service, 2008- . Dostupno na: <http://desktop.loc.gov> [citirano: 20-01-2014]. Nuovo soggetto : manuale applicativo / a cura di Maria Chiara Giunti e Anna Lucarelli. Ottobre 2013. Dostupno na: http://thes.bncf.firenze.sbn.it/Manuale_applicativo.pdf [citirano: 20-01-2014].

²⁵ Žumer, Maja; Marcia Lei Zeng; Athena Salaba. FRSAD : conceptual modeling of aboutness. Santa Barbara, California : Libraries Unlimited, 2012. Str. 104-107.

²⁶ Izvorno je pokrenut kao udruženi projekt Kongresne knjižnice, OCLC-a i nacionalnih knjižnica Njemačke i Francuske. Danas njime upravlja OCLC, dok u radu servisa sudjeluju 34 bibliografska središta, uključujući i Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu od 2013. godine. Vidi: Virtual international authority file. Dostupno na: <http://viaf.org> [citirano: 20-01-2014].

2.2 Normativni i leksički nadzor

VIAF utjelovljuje drugu promjenu u poimanju normativnog nadzora: on se ne mora poistovjetiti s leksičkim nadzorom, nego se može provoditi neovisno o jeziku ili obliku odrednice, npr., algoritamskim uspoređivanjem i pridruživanjem istoznačnih oblika te njihovim povezivanjem pomoću jedinstvenih identifikatora.

Još 1991. javila se zamisao da se normativni nadzor provodi pomoću jedinstvenoga međunarodnog broja za autorizirane podatke (ISADN).²⁷ Zamisao je odbačena 2008. u studiji IFLA-ine *Radne grupe za uvjete za funkcionalnost i brojivost normativnih zapisa*, koja je predviđjela poteškoće u provedbi.²⁸ U studiji je istaknuto da se s obzirom na današnju tehnologiju, najpraktičnijim rješenjem čine klaster zapisi koji jednoznačno identificiraju entitet, a omogućuju pretraživanje prema različitim oblicima, jezicima i pismima.

Nepraktičnost globalne upotrebe jedne i jedinstvene odrednice prepoznata je 1998. u studiji IFLA-ine *Radne grupe za autorizirane zapise minimalne razine i ISADN-a (Working Group on Minimal Level Authority Records and ISADN)*, kao i u drugom izdanju *Smjernica za pregledne kataložne jedinice i uputnice (Guidelines for authority records and references, GARR, 2001.)*, gdje je naziv “jedinstvena odrednica” zamijenjen “autoriziranom odrednicom” uz objašnjenje da korištenje jedne i jedinstvene odrednice nije nužno s obzirom na tehnološke mogućnosti povezivanja autoriziranih zapisa.²⁹ *Izjava o međunarodnim kataložnim načelima* odbacuje nazive “odrednica” i “uputnica”, zamjenjujući ih nazivom “nadzirana pristupnica” koji se odnosi na sve oblike imena navedene u autoriziranom zapisu, bez obzira na to jesu li usvojeni ili neusvojeni.³⁰ Nazivlje *Izjave* usvojeno je u priručniku *UNIMARC Manual : Authorities Format* (2009.), koji uvodi kodno polje namijenjeno trajnom identifikatoru zapisa (003 Persistent Record Identifier).³¹

²⁷ Bourdon, Françoise. *International cooperation in the field of authority data : an analytical study with recommendations*. München : K. G. Saur, 1993. Str. 80.

²⁸ *Review of the feasibility of an International Standard Authority Data Number (ISADN) / prepared for the IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records / by Barbara B. Tillett; edited by Glenn E. Patton*. 1 July 2008; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section 15 September 2008. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/d4/franar-numbering-paper.pdf> [citirano: 20-01-2014].

²⁹ *Guidelines for authority records and references*. München : K. G. Saur, 2001. Str. ix, 2.

³⁰ *Izjava o međunarodnim kataložnim načelima*. Str. 12, 14. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf [citirano 20-01-2014].

³¹ *UNIMARC manual : authorities format*. München : K. G. Saur, 2009.

Izjava se temelji na konceptualnim modelima FRBR obitelji, koji jasno razdvajaju ime ili naziv od entiteta koji je njime imenovan. FRAD, primjerice, razlikuje bibliografski entitet (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu), njegovo ime ili identifikator (skup znakova pod kojima je entitet poznat i koji ga identificiraju: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Kraljevska sveučilišna knjižnica, NSK, njezine identifikacijske oznake poput OIB-a itd.) te nadziranu pristupnicu pod kojom se entitet može pronaći u katalogu (*Nacionalna i sveučilišna knjižnica (Zagreb)*).³² FRAD također kao zasebne entitete uvodi ustanovu (organizaciju odgovornu za izradu i izmjenu nadzirane pristupnice) i pravila (skup uputa koje se odnose na oblikovanje i bilježenje nadziranih pristupnica).³³ Tako je omogućeno neovisno modeliranje odnosa alternativnih inačica imena i pristupnica. FRSAD pak razlikuje *themu* (entitet koji je predmet djela) i *nomen* (znak ili niz znakova pod kojim je *thema* poznata, što može uključivati riječ, grafički prikaz, broj, formulu itd.).³⁴ *Nomen* uključuje i ime/identifikator i nadziranu pristupnicu kako ih definira FRAD, što je još jedan element koji ukazuje na sveobuhvatno poimanje autoriziranih podataka.³⁵

3. Predmetne odrednice Kongresne knjižnice (LCSH)

Predmetne odrednice Kongresne knjižnice (*Library of Congress Subject Headings*, LCSH) nastaju 1898. kao popis predmetnih oznaka Kongresne knjižnice u Washingtonu.³⁶ Tijekom godina postupno se revidira i mijenja, približavajući se sve više pravom predmetnom sustavu: razvija sindetsku strukturu i ostvaruje svojevrsni analitičko-sintetički pristup izdvajanjem korpusa višenamjenskih dodatnih oznaka (*free-floating subdivisions*) koje se mogu kombinirati s različitim vodećim odrednicama. Godine 1984. objavljeno je prvo izdanje priručnika *Subject Headings Manual*. Datoteka predmetnih preglednih zapisa Kongresne knjižnice u MARC formatu, *Subject Authorities*,

³² Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 20, 27-29.

³³ Isto. Str. 20, 30.

³⁴ Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka : konceptualni model. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 18.

³⁵ Žumer, Maja; Marcia Lei Zeng; Athena Salaba. Nav, dj. Str. 46.

³⁶ Povijesni podaci o LCSH u ovom poglavlju preuzeti su iz: Stone, Alva T. The LCSH century : a brief history of the Library of Congress Subject Headings, and introduction to the centennial essays. // *Cataloging and classification quarterly* 29, 1/2(2000), 1-15.

objavljena je također 1980-ih godina na magnetskoj traci. Usporedo s razvojem, zahvaljujući podjeli kataložnih listića Kongresne knjižnice širom Sjedinjenih Država od 1902. godine, širi se i uporaba LCSH. Kongresna knjižnica 1991. pokreće Program za kooperativni normativni nadzor predmetnih odrednica (*Subject Authority Cooperation Program, SACO*), čime i službeno nadraستا okvire Kongresne knjižnice i postaje nacionalni i međunarodni predmetni sustav. Uz pedesetak knjižnica-članica programa SACO iz Amerike i Europe, LCSH i njegove prijevode i adaptacije danas rabi mnogo nacionalnih, znanstvenih i sveučilišnih knjižnica širom svijeta, kao i brojne komercijalne baze podataka.

Zajedno s popularnošću LCSH, već gotovo čitavo stoljeće doživljava i brojne kritike, čak i pozive na ukidanje, ponajprije zbog iznimne opsežnosti i složenosti.³⁷ Unatoč svemu, učinkovitost prekoordiniranog nadziranog rječnika u predmetnom pristupu pridonijela je njegovom održavanju sve do danas.

U priručniku *Subject Headings Manual*, kao i u opcijama za online pretraživanje preglednih zapisa Kongresne knjižnice, susreću se nazivi “datoteka autoriziranih podataka imena” (*name authority file*) i “datoteka autoriziranih predmetnih podataka” (*subject authority file*). Ova podjela, koju Tartaglia kritizira kao puku formalnost jer datoteke nisu tehnički odvojene, zapravo odražava dvojaka pravila oblikovanja i kodiranja odrednica: prema pravilima predmetnog sustava i prema pravilniku za deskriptivnu katalogizaciju, nekoć AACR2 (*Anglo-American Cataloging Rules*, 2. izdanje), a danas RDA.³⁸

RDA je objavljen 2010. godine. Rad na njemu počeo je 2002. kao revizija postojećeg pravilnika AACR2, no tijekom rada odlučeno je da se pristupi izradi posve novog pravilnika koji će biti usuglašen s modelima FRBR obitelji i *Izjavom o međunarodnim kataložnim načelima*, neovisan o pojedinim formatima ili shemama te prilagođen međunarodnoj uporabi, digitalnom okruženju i korištenju u različitim vrstama dokumentacijskih i baštinskih ustanova.

U skladu s holističkim pristupom modela FRBR obitelji i općenito suvremenoga informacijskog okruženja, RDA je prvi kataložni pravilnik koji unutar istoga konceptualnog okvira objedinjuje deskriptivnu i sadržajnu katalogizaciju, s time što su poglavlja i dijelovi poglavlja posvećeni sadržajnoj katalogizaciji zasad ostavljeni praznima i trebali bi se nadopuniti s vremenom

³⁷ Usp. npr.: Changing nature of the catalog and its integration with other discovery tools / prepared for the Library of Congress by Karen Calhoun. March 17, 2006. Str. 14. Dostupno na: <http://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf> [citirano: 17-01-2014].

³⁸ Tartaglia, Stefano. Nav. dj., 368.

(treba znati i da je RDA objavljen prije FRSAD-a).³⁹ Budući da mu je cilj implementacija neovisna o pojedinom standardu, RDA ne bi trebao sadržavati specifična pravila za oblikovanje posebnih vrsta odrednica, nego samo općenite upute vezane uz entitete i njihove odnose, što znači da neće imati izravnog utjecaja na strukturu i pravila LCSH ili drugih predmetnih sustava. Ipak, valja voditi računa o utjecaju ovog pristupa na općenito poimanje katalogizacije i normativnog nadzora, posebice u svjetlu činjenice da RDA teži postati međunarodnim pravilnikom.⁴⁰

U kontekstu integrativnog pristupa, zanimljivo je razmotriti dvije razine interakcije LCSH s autoriziranim podacima imena. Prva, strukturalna razina odnosi se općenito na izbjegavanje dvostruko kodiranih odrednica (imenskih i predmetnih) te uspostavljanje jasnih pravila za kodiranje i oblikovanje pojedinih odrednica u skladu s njihovom primarnom funkcijom, odnosno entitetom koji predstavljaju. Premda integrativni pristup pridonosi iznimnoj aktualnosti ovih pitanja, Kongresna se knjižnica kroz svoje programe kooperativne katalogizacije bavi njima još od 1990-ih godina.⁴¹ Druga, formalna razina odnosi se pak na prilagodbu oblika predmetnih odrednica pravilima deskriptivne katalogizacije.

Subject Headings Manual dijeli odrednice za imenovane entitete u dvije skupine.⁴² U prvoj su skupini odrednice koje se kodiraju kao imenske (*name authorities*) i pripadaju u datoteku autoriziranih podataka imena. Oblikuju se prema pravilima RDA te se u ovom obliku koriste i u predmetnom označivanju. U tu skupinu pripadaju npr., imena osoba, korporativnih tijela, formalnih sastanaka, naslovi pojedinih književnih i umjetničkih djela, filmova, stripova, softvera, mrežnih stranica i televizijskih programa. Objekti koji su sjedišta korporativnih tijela i sami se smatraju korporativnim tijelima: sakralne građevine, izložbene i sajmišne zgrade, tvrtke i tvornice, zoološki vrtovi itd. Crkve i hramovi smatraju se korporativnim tijelima čak i ako više nisu u funkciji i

³⁹ Prazna poglavlja uključuju: Dio 7, poglavlje 23 (*Recording relationships to concepts, objects, events, and places*) i Dio 10, poglavlja 33-37 (*Recording relationships between concepts, objects, events, and places*). Usp. RDA : resource description & access. Chicago ; Ottawa ; London : American Library Association ; Canadian Library Association ; CILIP, 2010.

⁴⁰ Do kraja 2013. RDA je implementiran u knjižnicama angloameričkog svijeta uključujući Kongresnu i Britansku knjižnicu, prihvatila ga je Njemačka nacionalna knjižnica, dok se broj članica EURIG-a (European RDA Interest Group), skupine europskih knjižnica koje prate razvoj i implementaciju RDA, penje na tridesetak. Usp. European RDA Interest Group. Dostupno na: <http://www.slainte.org.uk/eurig/> [citirano: 21-01-2014].

⁴¹ H 405 : Establishing certain entities in the name or subject authority file. // Subject Headings Manual. Dostupno na: <http://desktop.loc.gov> [citirano: 21-01-2014].

⁴² Isto.

preostali su tek kao ruševine. Dijelovi grada (četvrti, industrijske i rekreacijske zone) smatraju se teritorijalno-političkim jedinicama.

Za usporedbu, u praksi Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, crkve i hramovi također se smatraju korporativnim tijelima. No, ako su u stanju ruševine ili arheoloških ostataka, tada se tretiraju kao opći pojmovi, premda se odrednice za korporativna tijela mogu izraditi i za tijela koja više ne postoje. U ovom i nekim drugim slučajevima oblikovanja naziva imenovanih entiteta *Pravilnik za predmetni katalog* odražava nedostatak izričitih pravila u *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga* (PPIAK). Primjerice, PPIAK spominje samo samostane i manastire kao korporativna tijela.⁴³ Iz istog razloga se različito pristupa npr., dijelovima grada: oni koji postoje kao administrativne jedinice navode se kao dodatne geografske oznake iza naziva grada, npr., *Osijek – Tvrđa*, dok se oni koji nisu administrativne jedinice autoriziraju kao opći pojmovi (*Kremlj*, *Dioklecijanova palača*). Pojedine ulice i trgovi navode se također kao dodatne geografske oznake uz naziv grada, premda nisu administrativne jedinice.⁴⁴

LCSH općenito smatra imenske odrednice oblikovane u skladu s RDA prikladnima za upotrebu u predmetnom označivanju, osim ukoliko su u neskladu s općim pravilima LCSH. Primjerice, ako osoba ima više bibliografskih identiteta, za označivanje osobe kao predmeta djela koristit će se samo jedan od njih. Odrednice neprikladne za predmetno označivanje sadrže u autoriziranim zapisima, uz odgovarajuće kodiranje, tekstualnu napomenu s objašnjenjem, npr.:

Clemens, Samuel Langhorne, 1835-1910

PREDMETNA UPOTREBA: Upotreba ove odrednice kao predmeta nije valjana. Djela o ovoj osobi nalaze se pod Twain, Mark, 1835-1910

Odrednice ove skupine revidiraju se, ukoliko je potrebno, prema izmijenjenim pravilima oblikovanja koja donosi RDA.⁴⁵ Primjerice, budući da RDA predviđa zamjenu kratica punim riječima engleskog jezika, i u LCSH su izmijenjeni oblici odrednica u kojima su korištene kratice:

⁴³ Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* : prvi dio : odrednice i redalice. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986. Str. 299.

⁴⁴ Usp. Štrbac, Dušanka; Mirjana Vujić. *Pravilnik za predmetni katalog*. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2004. Str. 82, 92.

⁴⁵ Dio odrednica revidiran je u proljeće 2013. godine, a revizija se i dalje provodi kroz programe kooperativne katalogizacije Kongresne knjižnice. Vidi: LC subject headings revised to reflect RDA phase 2 changes in the name authority file. April 25, 2013. Dostupno na: <http://www.loc.gov/catdir/cpsu/subjects-RDA-changes.pdf> [citirano: 21-01-2014].

Bible, N.T. – Criticism, interpretation, etc. →

Bible. New Testament – Criticism, interpretation, etc.

Iznimka je kratica *ca.* (od latinskog “circa”) koja se najčešće javlja u vremenskim dodatnim oznakama, npr., *Egypt – History – Early dynastic period, ca. 3100 – ca. 2686 B.C.*

Čvrsta formalna povezanost predmetnog sustava s pravilima deskriptivne katalogizacije očituje se i u prilagodbi dodatnih oznaka i fraznih oblika:

Families – Koranic teaching → Families – Qur’anic teaching

Odrednice za pojedine izmišljene osobe, božanstva, mitološka bića i sl. ranije su bile oblikovane prema pravilima deskriptivne katalogizacije, ali kodirane kao opći pojmovi jer ih nisu pokrivala pravila AACR2. Isti je slučaj i u PPIAK-u, koji autorom smatra fizičku osobu pa *Pravilnik za predmetni katalog* kategorizira mitološka bića i božanstva kao opće pojmove, dok za fiktivne likove ne postoji pravilo, ali se u praksi kodiraju i oblikuju kao opći pojmovi u skladu s pravilima PPIAK-a (npr., *Finn, Huckleberry*).⁴⁶ Nasuprot tomu, RDA u osobe izričito uključuje pojedine fiktivne likove (poglavlje 9), omogućujući dosljedno kodiranje njihovih imena kao imenskih, a ne više predmetnih odrednica.⁴⁷ Zanimljivo je u ranijoj praksi primijetiti kulturološku nedosljednost u pristupu osobama iz svetih knjiga: dok su imena biblijskih osoba poput Bl. Djevice Marije ili Mojsija i ranije kodirana kao imenske odrednice, imena osoba iz drugih svetih knjiga, primjerice princ Arjuna iz *Bhagavadgite*, smatra su općim pojmovima.

Drugu skupinu odrednica u LCSH čine tzv. dvojbene odrednice (*ambiguous headings*) koje mogu biti oblikovane prema pravilima deskriptivne katalogizacije (imenske) ili predmetnog sustava (predmetne), ovisno o tome jesu li primarno potrebne za opis ili predmetni pristup.⁴⁸ Kod nekih je vrsta pojmovala pravilo jednostavno i unaprijed određeno (npr., nazivi zabavnih parkova, mostova, poljoprivrednih imanja, autocesta i utvrda smatraju se geografskim pojmovima). Drugima se pak oblik određuje u skladu s dodatnim pravilima

⁴⁶ Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Str. 18. Štrbac, Dušanka; Mirjana Vujić. Nav. dj. Str. 96.

⁴⁷ Usp. H 405 : Establishing certain entities in the name or subject authority file. // Subject Headings Manual. Dostupno na: <http://desktop.loc.gov> [citirano: 21-01-2014]. RDA : resource description & access. Chicago ; Ottawa ; London : American Library Association ; Canadian Library Association ; CILIP, 2010. Str. 9-1.

⁴⁸ Usp. H 405 : Establishing certain entities in the name or subject authority file. // Subject Headings Manual. Dostupno na: <http://desktop.loc.gov> [citirano: 21-01-2014].

koja mogu biti prilično složena. U nekim slučajevima različiti se entiteti smatraju istim entitetom, npr., razlikuje se odrednica za ustanovu (*Musée du Louvre*) od odrednice za građevinu u kojoj je ustanova smještena (*Louvre (Paris, France)*), no potomja se također smatra korporativnim tijelom. S druge strane, u slučaju nacionalnih parkova, rezervata i sl., izrađuju se različito kodirane odrednice, npr., *Yellowstone National Park* (mjesto) i *Yellowstone National Park (Agency : U.S.)* (korporativno tijelo). Sve ove razlike odražavaju iznimno složen problem “mjesta jedinstvene definicije” autoriziranih podataka.

4. Nuovo soggettario

Sustav *Nuovo soggettario* razvila je Središnja nacionalna knjižnica u Firenci za predmetno označivanje u knjižnicama i drugim dokumentacijskim ustanovama. Rad na njemu počeo je 2000. godine, objavljen je 2006., a godinu dana kasnije počeo se koristiti u talijanskoj nacionalnoj bibliografiji. Velikim se dijelom temelji na radu Istraživačke skupine za predmetno označivanje (Gruppo di ricerca sull'indicizzazione per soggetto, GRIS), a u širem smislu na teorijskoj tradiciji Classification Research Group i PRECIS-a.⁴⁹ *Nuovo soggettario* nije zamišljen samo kao pravilnik koji će zamijeniti strukturalno i leksički zastarjeli *Soggettario* iz 1956. godine, nego kao cjelovit sustav i mrežni servis koji se sastoji od četiri sastavnice: pravilnika za semantičko i sintaktičko oblikovanje predmetnih odrednica (tzv. *Guida*), priručnika za primjenu koji dodatno razjašnjava pojedine aspekte ili slučajeve (*Manuale applicativo*), multidisciplinarnog tezaurusa te arhiva složenih predmetnih odrednica prikupljenih u katalozima knjižnica koje koriste ovaj sustav.

Nadzor rječnika odvija se kroz tezaurus, za čije se održavanje koristi prilagođeni *open source* softver tezaurusa AGROVOC.⁵⁰ Tezaurus služi kao izvor naziva za izgradnju odrednica, a svaki naziv predstavlja pojam koji je svrstan u određenu kategoriju i facetu. One pomažu u analizi logičkih odnosa među pojmovima tijekom postupka predmetne analize, kao i u određivanju sintaktičkog slijeda. Nazivlje iz tezaurusa ažurira se kroz formalne zahtjeve u

⁴⁹ Više o povijesti i kontekstu nastanka vidi u: *Nuovo soggettario : guida al sistema italiano di indicizzazione per soggetto : prototipo del Thesaurus*. Milano : Editrice bibliografica, 2006. Str. 23-33; Cheti, Alberto; Lucarelli, Anna; Paradisi, Federica. *Subject indexing in Italy : recent advances and future perspectives*. // World Library and Information Congress : 75th IFLA General Conference and Assembly 23-27 August 2009, Milan, Italy. Dostupno na: <http://conference.ifla.org/past/2009/200-lucarelli-en.pdf> [citirano: 25-01-2014].

⁵⁰ *Nuovo soggettario : guida al sistema italiano di indicizzazione per soggetto*. Str. 22.

suradnji s partnerskim ustanovama slično programu SACO Kongresne knjižnice.⁵¹ Nadzor sintakse odvija se pak kroz pravila koja se temelje na analizi logičkih funkcija (uloga) pojmova identificiranih u sadržaju djela, pri čemu ne postoje unaprijed određene vodeće i dodatne oznake. Umjesto toga, svaki pojam može se naći u nuklearnoj ili komplementarnoj ulozi unutar složene predmetne oznake, ovisno o svojoj sintaktičkoj vrijednosti u predmetnom iskazu. Time se talijanski sustav razlikuje od LCSH, kao i od *Pravilnika za predmetni katalog*, u kojima se npr., autorske odrednice pojavljuju isključivo na vodećem mjestu u složenoj predmetnoj oznaci.⁵² *Nuovo soggettario* razdvaja nadzor leksika od nadzora sintakse, tj. unutar leksičkog nadzora odbacuje autoriziranje složenih ili fraznih odrednica. Ovaj sustav utemeljen na facetnoj analizi pojednostavljuje održavanje, nadzor i ažuriranje, ali bitno usložnjava postupak dodjele predmetnih oznaka. Stoga arhiv predmetnih odrednica služi kao pomoć katalogizatorima pri odabiru odrednice. On nije, dakle, datoteka autoriziranih podataka u pravom smislu.

Tezaurus ne sadrži imena (osim nekih egzemplarnih imenovanih entiteta, poput npr., naziva vina ili pasmina) niti uspostavlja odnose između imena i drugih naziva.⁵³ U skladu s načelom imenovanja, entiteti koji pripadaju domeni autorskog normativnog nadzora oblikuju se u skladu s pravilima kataložnog priručnika REICAT.

REICAT, objavljen 2009. kako bi zamijenio raniji pravilnik RICA (*Regole italiane di catalogazione per autori*, 1979.), prvi je kataložni pravilnik nastao pod utjecajem konceptualne strukture FRBR modela. To se prije svega očituje u nastojanju da se pažljivo identificiraju različiti bibliografski entiteti, npr., da se utvrdi i iskaže razlika između djela i izraza ili različitih vrsta odgovornosti. Za razliku od RDA, REICAT svoju vezu s modelima FRBR obitelji ne iskazuje deklarativnim stvaranjem zajedničkog okvira za deskriptivnu i sadržajnu katalogizaciju. No, naponi oko izrade novoga kataložnog pravilnika tekli su usporedo s izradom pravilnika za predmetno označivanje. *Nuovo soggettario* nije se mogao pozivati na REICAT jer je objavljen tri godine ranije, ali skupina zadužena za njegovu izradu surađivala je s Komisijom za reviziju RICA-e (Commissione RICA) oko tema od zajedničkog interesa u cilju razvijanja što homogenijih pomagala.⁵⁴

⁵¹ Cheti, Alberto; Anna Lucarelli; Federica Paradisi. Nav. dj., str. 14.

⁵² Štrbac, Dušanka; Mirjana Vujić. Nav. dj. Str. 109.

⁵³ *Nuovo soggettario* : guida al sistema italiano di indicizzazione per soggetto. Str. 201.

⁵⁴ Isto. Str. 204, bilj. 2.

Tartaglia upozorava da računalno upravljanje omogućuje normativni nadzor i bez univerzalne upotrebe istog izraza, ali jedinstvenost odrednice ima veliku vrijednost kao element koherentnosti i predvidljivosti u katalogima te treba biti na oprezu što se tiče njezina odbacivanja.⁵⁵ *Nuovo soggettario* naglašava da svaki entitet u katalogu, neovisno o bibliografskim odnosima, mora biti predstavljen jednom odrednicom i svaka se odrednica mora odnositi na samo jedan entitet.⁵⁶ Oblik predmetnih oznaka za pojedine osobe, obitelji, korporativna tijela i sastanke, kao i jedinstvene stvarne naslove, određuje REICAT. Budući da REICAT ne poznaje višestruke bibliografske identitete, izbor oblika za takvu predmetnu oznaku može biti potpuno dosljedan.⁵⁷ Međutim, *Nuovo soggettario* dopušta mogućnost uporabe različitih oblika imena ovisno o specifičnom kontekstu. U skladu s tradicijom nacionalne bibliografije, za imena papa i osoba rođenih prije 1400. (klasični autori, humanisti) koje REICAT propisuje u latinskom obliku (*Homerus*), u predmetnom su označivačnju usvojeni talijanski oblici (*Omero*).⁵⁸ Za usporedbu, RDA i LCSH u ovim slučajevima dosljedno rabe lokalni oblik, dok PPIAK i *Pravilnik za predmetni katalog* dosljedno rabe izvorni ili latinski oblik.⁵⁹

Kada se osobno ime ne koristi kao pristupnica, nego npr., unutar dodatne oznake u predmetnom nizu, oblikovanje mu je i dalje određeno kataložnim pravilima, uključujući inverzni oblik, npr., *Film – Influssi [di] Proust, Marcel*. Odrednice za podređena korporativna tijela koje se oblikuju hijerarhijski (*Italia : Corte di cassazione*), mogu u tom slučaju biti izražene prirodnim jezikom, npr.:

Danni morali – Giurisprudenza [della] Corte di cassazione [dell'] Italia – 2008.

Naslovi pravnih akata, zakona i sl. u predmetnom se označivanju navode u skraćenoj inačici, npr., *Italia. Codice della strada <1959>* umjesto *Decreto del Presidente della Repubblica 1959 n. 393: Testo unico delle norme sulla circolazione stradale*. Općenito se kod imenovanih entiteta prednost daje nazivima na izvornom jeziku, osim u slučaju kada je oblik na izvornom jeziku

⁵⁵ Stefano Tartaglia. Nav. dj., str. 371.

⁵⁶ *Nuovo soggettario* : guida al sistema italiano per indicizzazione per soggetto. Str. 50.

⁵⁷ Usp. Regole italiane di catalogazione : REICAT / a cura della Commissione permanente per la revisione delle regole italiane di catalogazione. Roma : ICCU, 2009. Str. 412.

⁵⁸ *Nuovo soggettario* : manuale applicativo / a cura di Maria Chiara Giunti e Anna Lucarelli. Ottobre 2013. Dostupno na: http://thes.bncf.firenze.sbn.it/Manuale_applicativo.pdf [citirano: 20-01-2014].

⁵⁹ Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Str. 192. Štrbac, Dušanka; Mirjana Vujić. Nav. dj. Str. 62-63.

nerazumljiv većini lokalnih i udaljenih korisnika kataloga. Tako se npr., preporuča talijanski oblik *Basilica di Santa Sofia* <*Istanbul*> umjesto izvornoga *Ayasofya Müzesi (Istanbul)*.⁶⁰ U ovim slučajevima i LCSH i *Pravilnik za predmetni katalog* dosljedno koriste izvorni naziv. *Pravilnik za predmetni katalog* prilagodljiviji je u pogledu naslova filmova i televizijskih emisija, kod kojih se usvojeni oblik temelji na hrvatskom prijevodu (ukoliko postoji), npr., *Zameo ih vjetar* umjesto *Gone with the wind*.⁶¹ PPIAK u ovim slučajevima određuje da se jedinstveni stvarni naslov treba temeljiti na izvornom naslovu djela.⁶²

Zaključak

U tekstu su analizirana dva predmetna sustava, LCSH i *Nuovo soggettario*, s obzirom na njihov pristup imenovanim entitetima i odnos u tom smislu s kataložnim pravilnicima. Analiza je provedena u kontekstu dviju težnji: integracije nadzora nad autorskim i predmetnim podacima te njegovog razdvajanja od leksičkog nadzora. Ove su težnje prisutne u konceptualnim modelima FRBR obitelji, dokumentima knjižničarske zajednice poput *Izjave o međunarodnim kataložnim načelima* i projektima poput VIAF-a.

Tekst se nije bavio analizom *Pravilnika za predmetni katalog* niti predmetnog sustava Nacionalne i sveučilišne knjižnice, osim u usputnim komentarima. Razlog tomu je što su za analizu odabrani predmetni sustavi koji su u oblikovanju naziva za imenovane entitete usmjereni na nedavno objavljene kataložne pravilnike. Predmetni pravilnik i sustav NSK oslanjaju se na *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* Eve Verona, koji bi trebao biti zamijenjen novim pravilnikom, prilagođenim suvremenom informacijskom okruženju. Stoga se nadamo da će neki od slučajeva spomenutih u tekstu biti korisni u dijalogu predmetnog označivanja s novom kataložnom regulativom.

Nadzor nad autoriziranim predmetnim podacima razvio se kao podvrsta nadzora autoriziranih podataka. Kao takav, obično podrazumijeva postojanje datoteke s autoriziranim zapisima za predmetne odrednice. Ona se može održavati zasebno ili, što je najčešće slučaj, spojiti s datotekom autoriziranih

⁶⁰ *Nuovo soggettario* : guida al sistema italiano di indicizzazione per soggetto. Str. 207.

⁶¹ Štrbac, Dušanka; Mirjana Vujić. Nav. dj. Str. 84. Naslov djela kao predmetna oznaka otvara pitanje nesuglasja između načela korisnika (rječnik predmetnog sustava treba odražavati opću upotrebu u zajednici ciljanih korisnika) i eferberizacije (prevedeni naslov je atribut izraza, a ne djela).

⁶² Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Str. 44.

podataka imena, budući da obje nastaju u istom računalnom formatu. Ovo potiče niz pitanja vezanih uz oblikovanje ili kodiranje pojedinih odrednica, koja se najčešće mogu sažeti u temeljno pitanje pripada li odrednica datoteci autoriziranih podataka predmeta ili imena, odnosno služi li prvotno za opis ili predmetni pristup. Na to je teško jednoznačno odgovoriti znajući da je predmet odnos djela i nekoga drugog (ili više drugih) entiteta. Stoga se javlja težnja za dokidanjem podjele u smislu integracije tradicionalno odvojenih vidova katalogizacije, deskriptivnog i sadržajnog. Zbližavanje se odvija dvojako: primjenom relacijske strukture tipične za tezaurese ili predmetne sustave na autorizirane podatke imena, te nastojanjem da se izbjegne dvostruko autoriziranje istih entiteta. Ovo potonje LCSH nastoji postići složenim sustavom pravila o svrstavanju pojedinih odrednica u datoteku autoriziranih podataka imena ili predmeta. *Nuovo soggettario* pak posve odbacuje ovaj oblik autoriziranja predmetnih odrednica. U predmetnom označivanju on podrazumijeva korištenje imena osoba prema REICAT-u ili pojmova iz tezaurusa, uz dodatne upute o oblikovanju odrednica za imenovane entitete koji nisu pokriveni ni jednim ni drugim korpusom (npr., pojedine predmete, građevine, spomenike i sl.). Ovaj pristup omogućuje nadzor nad autoriziranim oblicima odrednica koji je neovisan o primjeni odrednica.

Oba sustava provode nadzor propisivanjem leksičkog oblika odrednice, koji je u pravilu identičan obliku koji se koristi u deskriptivnoj katalogizaciji, pri čemu *Nuovo soggettario* pokazuje veću prilagodljivost. U ovom kontekstu čini se važnim razlučiti glavne ciljeve nadzora autoriziranih podataka i predmetnog označivanja. Nadzor autoriziranih podataka usmjeren je globalno, identifikaciji i okupljanju. Predmetno označivanje usmjereno je lokalno, na iskazivanje konceptualnog sadržaja djela nazivima koji će što je moguće više biti intuitivno razumljivi korisniku, osobi koja pripada određenom kulturnom i jezičnom podneblju ili domeni znanja. Ovi ciljevi mogu se pomiriti ukoliko se nadzor strogo i dosljedno provodi, ali se pritom ne poistovjećuje s leksičkim ili sintaktičkim nadzorom. To prepoznaju i suvremeni bibliografski modeli. Koliko to prihvatiti kataložna regulativa i praksa, ovisi između ostaloga o perspektivi razvoja tehnologija koje se koriste u katalogizaciji, prije svega formata katalogiziranja, ali i o perspektivi razvoja globalnih informacijskih sustava poput semantičkog weba.

Treba također znati da se u predmetnom označivanju i pretraživanju toliko potrebna prilagodljivost ne svodi samo na odabir jezika i pisma naziva.

Nadzor autoriziranih podataka ovdje se susreće s drugačijom vrstom izazova. Premda tehnološke mogućnosti poput mrežnih servisa koji automatski prepoznaju i pridružuju istovrsne pojmove potencijalno otvaraju novo poglavlje u globalnom okupljanju i dostupnosti predmetnih podataka, kulturološki uvjetovane razlike u sadržajnoj analizi i odabiru naziva za označivanje ili pak u značenju istih naziva (što može uključivati i značajne razlike u njihovoj relacijskoj semantici) i dalje mogu predstavljati izazov bibliografskom nadzoru na globalnoj razini.

LITERATURA

Berman, Sanford. *Prejudices and antipathies : a tract on the LC subject heads concerning people*. Jefferson, N. C. : McFarland, 1993.

Bourdon, Françoise. *International cooperation in the field of authority data : an analytical study with recommendations*. München : K. G. Saur, 1993.

Buizza, Pino. *Indexing concepts and/or named entities*. // *JLIS.it* 2, 2(2011). Dostupno na: <http://leo.cineca.it/index.php/jlis/article/view/4707/4568> [citirano: 22-01-2014].

Changing nature of the catalog and its integration with other discovery tools / prepared for the Library of Congress by Karen Calhoun. March 17, 2006. Dostupno na: <http://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf> [citirano: 17-01-2014].

Cheti, Alberto; Anna Lucarelli; Federica Paradisi. *Subject indexing in Italy : recent advances and future perspectives*. // *World Library and Information Congress : 75th IFLA General Conference and Assembly 23-27 August 2009, Milan, Italy*. Dostupno na: <http://conference.ifla.org/past/2009/200-lucarelli-en.pdf> [citirano: 25-01-2014].

Cuccurullo, Linda. *Kicked a heading lately? : the challenge of establishing headings for buildings and other structures*. // *Art documentation* 25, 2(2006), 56-59. Dostupno na: <http://dspace.mit.edu/handle/1721.1/36879> [citirano: 27-01-2014].

Dunsire, Gordon. *Semantički web i ekspertni metapodaci : rastavi pa spoji*. // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.

European RDA Interest Group. Dostupno na: <http://www.slainte.org.uk/eurig/> [citirano: 21-01-2014].

Guidelines for authority records and references. München : K. G. Saur, 2001.

Hjørland, Birger. Information seeking and subject representation : an activity-theoretical approach to information science. Westport ; London : Greenwood Press, 1997.

Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf [citirano: 20-01-2014].

LC subject headings revised to reflect RDA phase 2 changes in the name authority file. April 25, 2013. Dostupno na: <http://www.loc.gov/catdir/cpso/subjects-RDA-changes.pdf> [citirano: 21-01-2014].

Library of Congress. Cataloging Policy and Support Office. Subject headings manual. Washington, D. C. : Library of Congress, Cataloging Distribution Service, 2008- . Dostupno na: <http://desktop.loc.gov> [citirano: 20-01-2014].

Mikačić, Mira. Djelatnost triju međunarodnih organizacija, FID, IFLA i ISKO, na području predmetne obradbe. // Predmetna obradba : ishodišta i smjernice / uredile Jadranka Lasić-Lazić, Jelica Leščić, Jasna Petric. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1998. Str. 1-9.

Nuovo soggettario : guida al sistema italiano di indicizzazione per soggetto : prototipo del Thesaurus. Milano : Editrice bibliografica, 2006.

Nuovo soggettario : manuale applicativo / a cura di Maria Chiara Giunti e Anna Lucarelli. Ottobre 2013. Dostupno na: http://thes.bncf.firenze.sbn.it/Manuale_applicativo.pdf [citirano: 20-01-2014].

On the record : report of the Library of Congress working group on the future of bibliographic control. January 9, 2008. Dostupno na: <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lcwg-ontherecord-jan08-final.pdf> [citirano: 17-01-2014].

Principles underlying subject heading languages (SHLs) / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München : K. G. Saur, 1999.

Priručnik za UNIMARC : format za pregledne zapise. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

RDA : resource description & access. Chicago ; Ottawa ; London : American Library Association ; Canadian Library Association ; CILIP, 2010.

Regole italiane di catalogazione : REICAT / a cura della Commissione permanente per la revisione delle regole italiane di catalogazione. Roma : ICCU, 2009.

Review of the feasibility of an International Standard Authority Data Number (ISADN) / prepared for the IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records / by Barbara B. Tillett; edited by Glenn E. Patton. 1 July 2008; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section 15

September 2008. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/d4/franar-numbering-paper.pdf> [citirano: 20-01-2014].

Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999.

Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1990.

Statement of principles : adopted at the International conference on cataloguing principles, Paris, October, 1961 / annotated edition with commentary and examples by Eva Verona. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971.

Stone, Alva T. The LCSH century : a brief history of the Library of Congress Subject Headings, and introduction to the centennial essays. // *Cataloging and classification quarterly* 29, 1/2(2000), 1-15.

Štrbac, Dušanka; Mirjana Vujić. Pravilnik za predmetni katalog. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2004.

Tartaglia, Stefano. Authority control and subject indexing languages. // *Cataloging and classification quarterly* 39, 1/2(2004), 365-377.

UNIMARC manual : authorities format. München : K. G. Saur, 2009.

Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model / uredio Glenn E. Patton. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka : konceptualni model / IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost predmetnih preglednih zapisa (FRSAR). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.

Verona, Eva. Međunarodna načela katalogizacije. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 7, 3/4(1961), 155-179.

Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Prvi dio : odrednice i redalice. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986.

Virtual international authority file. Dostupno na: <http://viaf.org> [citirano: 20-01-2014].

Willer, Mirna. Name authority control paradigm shift in the networked environment. // *Framework for ICT policy : government, social and legal issues* / edited by Esharehana E. Adomi. Hershey, PA : IGI Global, 2010. Str. 182-205.

Žumer, Maja; Marcia Lei Zeng; Athena Salaba. FRSAD : conceptual modeling of aboutness. Santa Barbara, California : Libraries Unlimited, 2012.